

УДК 343.98

DOI 10.33244/2617-4154.1(8).2022.222-229

А. М. Лазебний,
канд. юрид. наук, доцент,
Державний податковий університет
e-mail: a_lazebna15@ukr.net
ORCID ID 0000-0001-9812-6151

ЗНАЧЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЇ У КРИМІНАЛІСТИЦІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті висвітлено значення дактилоскопії як науки. Зазначено, що складність і багатоаспектність проблеми збирання, дослідження і використання дактилоскопічної інформації в процесі розслідування та розкриття злочинів зумовлюють потребу у подальшій розробці наукових і правових основ діяльності органів слідства, експертів, удосконалення засобів, прийомів, методів роботи з дактилоскопічною інформацією. На підставі аналізу наукової літератури виділено й охарактеризовано деякі актуальні зарубіжні розробки в галузі дактилоскопії, які представляються перспективними для використання правоохоронними органами України.

Розгляд питання набуває для повного та всебічного попередження злочинів, їх виявлення та розслідування важливого значення інформації про подію злочину та осіб, причетних до нього. Одним з важливих джерел інформації, необхідної для розслідування, є судово-бухгалтерська експертиза, яку здійснюють правоохоронні органи України.

У криміналістичній науці одним із перших є вчення про відбитки рук людини, враховуючи історію виникнення та використання під час розкриття та розслідування злочинів.

Сьогодні стан криміналістики дає змогу з високою достовірністю встановити людину за слідами її долонь чи пальців. Відбитки рук, знайдені на місці події, є переконливим доказом того, що на місці була певна людина.

Характеристика сучасного стану криміналістики, яка пройшла довгий шлях у своєму розвитку в минулому від окремих галузей до чіткої системи наукового знання, ґрунтується на високому рівні всебічного впровадження досягнень науково-технічного прогресу, поглибленому розвитку наукових знань, розробкою її методологічних проблем, тактики і методів розслідування злочинів. Найпоширенішим видом спеціального дослідження досі залишається дактилоскопічна експертиза, враховуючи, що відбитки пальців є «традиційною складовою» місця події для багатьох видів злочинів.

Ключові слова: дактилоскопія, дактилоскопічна система, дактилоскопічні обліки, сліди злочину.

Постановка проблеми. Для повного та всебічного запобігання злочинам, їх розкриттю та розслідуванню великого значення набуває інформація про подію злочину та осіб, причетних до неї. Одним з важливих джерел відомостей, необхідних для розслідування, є криміналістичний облік, який здійснюють правоохоронні органи України.

Криміналістичний облік – це наукова система реєстрації певних об'єктів та їх ідентифікаційних ознак для запобігання злочинам, їх розкриття, розшуку та впізнання об'єктів, узятих на облік. Система криміналістичного обліку та його застосування базується на чіткому дотриманні законності. Теоретичну основу криміналістичного обліку становить положення про індивідуальність об'єктів, відносну стійкість і можливість їх подальшого ототожнення. Криміналістичний облік базується на застосуванні теорії ідентифікації, судової фотографії, дактилоскопії, словесного портрета та інших теоретичних даних.

Методами кримінальної реєстрації та криміналістичного обліку є опис, фотографування, дактилоскопія, колекціонування, а формами концентрації інформації – картки, картотеки, колекції, альбоми, магнітні стрічки, диски, перфокарти, банки даних, зокрема автоматизовані банки даних.

У криміналістичній науці одним із ранніх є вчення про сліди рук людини з огляду на історію виникнення та використання в процесі розкриття та розслідування злочинів. Очевидно, дактилоскопічні сліди як відображення морфологічних особливостей рук та рельєфу шкіри, а також унікальні властивості папілярних візерунків, їх неповторність, індивідуальність та незмінність здавна цікавили людство. Шкірні візерунки на пальцях і долонях рук належать до перших об'єктів, про які навіть первісні люди мали певні відомості. Серед малюнків печерної людини є й такі, що зображують відбитки руки людини. Так, 1832 р. під час розкопок курганів на Гавр-Інісе, маленькому острові в Морбіганській затоці (Франція), було виявлено підземний коридор завдовжки 13 м з двома рядами кам'яних стовпів, на 23-х з них були знайдені малюнки у вигляді повної колекції папілярних ліній рук людини.

Велике значення слідам рук приділялося у східних народів. Так, в Японії та Китаї здавна була відома дактилоскопія. Згідно із сімейним правом Японії, щоб розірвати шлюб, чоловік повинен був видати жінці документ, який мав бути написаний рукою чоловіка, а у випадку його неписьменності на ньому проставлявся відбиток його пальця. У XII–XIII стст. китайці використовували відбитки пальців не лише під час розірвання шлюбу, а й у розслідуванні злочинів.

На сьогодні стан криміналістики дає можливість з високою достовірністю встановити особу за слідами її долоней чи пальців рук. Сліди рук, що виявлені на місці події, є незаперечним доказом того, що певна особа перебувала на цьому місці.

Виклад основного матеріалу. Характеристика сучасного стану криміналістики, яка пройшла у своєму розвитку довгий шлях від її розрізнення у минулому окремих галузей до чіткої системи наукового знання, базується на високому рівні комплексного виконання в цілях правосуддя досягнень науково-технічного прогресу, глибокою розробкою її методологічних проблем, тактики і методики розслідування злочинів. На

сьогодні криміналістика дає можливість з високою достовірністю встановити особу за слідами її долонь чи пальців рук. Сліди рук, що виявлені на місці події, є незаперечним доказом того, що певна особа перебувала на цьому місці.

Нині такий метод, як дактилоскопія, широко використовується у криміналістиці. За допомогою цього методу надається можливість ідентифікувати людину за відбитками його пальців. Варто зазначити, що малюнок на шкірних покривах пальців у кожної людини унікальний. Тому зняття відбитків пальців з місця злочину для подальшого порівняння з відбитками людини, що підозрюється у його вчиненні, може зі стовідсотковою гарантією довести її причастя.

Візерунки на руках мають багатовікову історію, адже завжди у людей була зацікавленість у їх пізнанні. Про «печатки» на руках кожної людини, «щоб всі... знали справу її» згадується ще в Біблії [6, с. 70]. У криміналістичній науці одним із ранніх вчення про сліди рук людини з огляду на історію виникнення та використання в процесі розкриття та розслідування злочинів. Вивчення розвитку дактилоскопічних знань, особливості їх застосування в діяльності органів досудового розслідування уможливають виділити окремі події, що характеризують основні риси становлення цього важливого розділу криміналістичної науки та необхідного виду діяльності, що сприяє розкриттю та розслідуванню злочинів. Очевидно, дактилоскопічні сліди як відображення морфологічних особливостей рук та рельєфу шкіри, а також унікальні властивості папілярних візерунків, їх неповторність, індивідуальність та незмінність здавна цікавили людство.

Дактилоскопія є способом впізнання ідентифікації людини за відбитками пальців рук, засновані на неповторності малюнка шкіри [2, с.135].

У криміналістиці важливе значення приділяється слідам рук, оскільки: 1) контактування руки з будь-яким об'єктом відбувається переважно долонною поверхнею кисті; 2) на пальцях і долонях рук є потожирові виділення, які залишають сліди нашарування; 3) шкіра руки має специфічні властивості.

На долонній поверхні кінцевих (нігтьових) фаланг пальців рук є рельєфні лінії, так звані папілярні, будова яких обумовлена рядами гребінкових виступів шкіри, розділених борозенками. Такі лінії утворюють складні шкірні узорі (дугові, петлеві і завиткові), які мають такі властивості, як: індивідуальність (будь-яка сукупність папілярних ліній, створюючи малюнок узору за їх конфігурацією, місцем розташування, взаєморозташуванням, і неповторна в іншому узорі); відносна стійкість (незмінність зовнішньої будови узору, що виникає ще в період внутрішньоутробного розвитку людини і зберігається впродовж усього його життя і після смерті аж до розкладання трупа); відновлюваність (у разі поверхневого порушення шкірного покриву папілярні лінії відновлюються в колишньому вигляді). Усе це дозволяє здійснювати: криміналістичну ідентифікацію особи за відбитками пальців рук, виявлених на місці злочину; встановлення злочинця, раніше зареєстрованого як судимого, за допомогою дактилоскопічної реєстрації; ідентифікацію непізнаного трупа; розшук осіб, зниклих безвісти; встановлення факту скоєння декількох злочинів однією особою або одного злочину декількома особами [1, с. 142].

Сліди пальців рук залишаються на всіх предметах, яких торкається людина: пластичних (наприклад, пластилін, віск, глина, масло, розігрітий сургуч, стеарин) і сипких (наприклад, крейда, борошно, тальк, цемент). На сипких і пластичних об'єктах залишаються об'ємні сліди пальців рук, а на твердих – поверхневі, які поділяються, відповідно, на сліди нашарування та відшарування.

Більшість поверхневих слідів пальців рук безбарвні (невидимі), оскільки вони утворюються потожировою речовиною. Якщо пальцем торкнутися предмета, залишається потовий (а не потожировий) слід, оскільки на долонях рук і підшвах ніг, на відміну від інших частин шкіри, жирових залоз немає. Жирова речовина може потрапити на долоні рук від дотику до інших частин шкіри, обличчя, шиї, волосся, які сильно змащені жиром речовиною. Якщо палець торкається предмета декілька разів, слід стає не таким насиченим. Спітнілі руки залишають насичені сліди. Дактилоскопичною експертизою також передбачається створення бази даних відбитків пальців людей. За нею можна «пробити» відбитки, зняті з місця злочину, для ідентифікації особи злочинця. Якщо його «пальчики» вліті в базу, ця хвилинка перевірки гарантовано виведе на нього. На сьогодні у нашій країні в такій є відбитки кримінальних елементів і людей, що проходять за різними кримінальними справами. Водночас у ряді інших країн у базі зберігаються відбитки практично всіх громадян, що істотно спрощує роботу правоохоронцям.

Поява слідів у вчиненні злочину є динамічним процесом; будь-який рух, а також взаємодія супроводжуються відображенням, тобто появою змін у матеріальному середовищі. Існує народна мудрість про те, що «немає злочину без слідів, тому немає руху без утворення слідів злочинів» [4, с. 149].

На основі загальної закономірності науковці сформулювали п'ять закономірностей утворення слідів злочинів: 1) повторюваність процесу виникнення слідів події (наприклад, коли рукою торкаються до полірованої поверхні, на ній залишаються сліди пальців; коли в приміщенні, в якому проходить людина, є пил – залишаються сліди ніг тощо); 2) зв'язок між дією злочинця та злочинним наслідком, який і є доказом у справі; 3) зв'язок між способом вчинення злочину і слідами, які виникають як наслідок використання цього способу; 4) залежність вибору способу від конкретних обставин (під способом розуміється система дій до підготування, вчинення та приховування злочину); 5) зникнення доказів, тобто слідів злочину [6, с. 45].

Для розвитку новітніх технологій і науки криміналістики, щоб покращити ведення криміналістичного дактилоскопичного обліку у світі на цьому етапі стало запровадження автоматизованих ідентифікаційних систем, які використовуються на державному рівні та в міжнародних організаціях. В Україні також досить актуальним стало питання ведення криміналістичних обліків за допомогою автоматизованих ідентифікаційних систем.

Щоб встановити збігання пальців рук, повністю функціонує автоматична ідентифікаційна дактилоскопична система, яка аналізує ознаки в закодованих слідах, перевіряє їх за десятками тисяч відбитків, які внесені до масиву, та видає список найбільш подібних відбитків, які потім перевіряються оператором власноруч. За даними

дактилоскопічної реєстрації є можливість встановити особу невідомого трупу, розшукати осіб, що зникли безвісти, встановити особу, причетну до вчинення кримінального правопорушення. Якщо не вирішального, то без сумніву істотного значення набувають результати дактилоскопії. Вони дають змогу вибрати основну версію серед інших, притримуючись її, вдається з'ясувати дійсні обставини справи, а також сприяти усуненню істотних суперечностей у свідченнях допитаних раніше осіб [3].

Формування баз даних автоматизованих дактилоскопічних інформаційних систем обласного та центрального рівнів сьогодні відбувається шляхом сканування дактилокарт і слідів та введення їх у систему [1, с. 144].

Найпоширенішим видом спеціального дослідження, як і раніше, залишається дактилоскопічна експертиза, беручи до уваги те, що відбитки пальців рук – це «традиційна складова» місця події за багатьма видами злочинів. Крім того, вони є джерелом цінної криміналістичної інформації, зокрема про особу, що їх залишила, про час та особливості механізму слідоутворення (окремі обставини злочинної події, а також анатомічні і функціональні ознаки певної особи). З огляду на це напрям потребує активного розвитку з метою підвищення ефективності діяльності експертів [7, с. 46].

Перспективним для дактилоскопіювання є безфарбний «Живий» сканер, який дозволяє швидко виготовити дактилокарти високої якості, перевірити підозрюваного впродовж однієї-трьох годин після затримки за всіма слідами з раніше нерозкритих злочинів, встановити причетність до здійснення злочинів осіб, затриманих у зв'язку з іншими обставинами, виявити факти, коли людина назвалася не своїми паспортними даними. «Живий» сканер Папілон – точна фіксація папілярного візерунка, повна компенсація «змазування» під час прокатки, можливість багаторазової прокатки для одержання кращого результату, прокатка долонь, автоматична перевірка порядку проходження і розташування відбитків, відповідності відбитків і контрольних відбитків. Сертифікований ФБР США у серпні 1998 р. [1, с. 145].

Сьогодні в США зробили черговий крок та активно впроваджують систему ідентифікації наступного покоління NGI (Next Generation Identification), яка поєднує в один комплекс різноманітні підходи до ідентифікації особи: дактилоскопічний, за фотокартками та за райдужною оболонкою ока. Зі щомісячною статистичною інформацією про впровадження NGI та про ефективність її роботи можна ознайомитись онлайн у мережі Інтернет [6, с. 63].

Як приклад новітніх технічних засобів у галузі дактилоскопії, можна назвати EVISCAN. Ця інноваційна високотехнологічна робоча станція, розроблена в Німеччині, дозволяє експертам виявляти, покращувати якість і зберігати в цифровому вигляді невидимі та маловидимі відбитки пальців рук. Відповідний пристрій працює з відбитками без фізичного контакту та без використання хімічних речовин. Відбитки пальців скануються й передаються в установлене програмне забезпечення для підвищення якості зображення. Речовини, відбитки пальців і ДНК на сто відсотків залишаються в їх первинному стані й можуть бути досліджені повторно навіть через декілька років потому. Не менш важливою перевагою цього обладнання є надзвичайна швидкість роботи. Якщо раніше пошук, виявлення та дослідження відбитків пальців

могли займати години й дні, то нині завдяки усуненню досить тривалого підготовчого етапу, ретельному пошуку та фіксації на фотоплівку час роботи зі слідами скоротився до лічених хвилин [6, с. 62].

Взагалі процес дактилоскопіювання досить добре запустити для населення під час отримання паспорта, який варто виробляти, починаючи з чоловічого населення країни, оскільки саме чоловіки становлять її незаконопосліду (приблизно 80–85 %) частину [5].

Треба не забувати і про добровільну дактилоскопічну реєстрацію. Пропоновані заходи не треба сприймати як поліцейську міру, що порушує право громадян на таємницю особистого життя і свободу пересування. Це засіб, який спрямований на забезпечення і підтримку безпеки в суспільстві, а також впізнання особи. У світовій практиці ця дактилоскопічна реєстрація використовується не лише в роботі правоохоронних органів, але і в діяльності візових служб.

Потреба у більш широкому застосуванні дактилоскопічних обліків в Україні диктується рядом факторів. По-перше, це термінова потреба для активізації міжнародного співробітництва, щоб протидіяти тероризму, організованій транснаціональній злочинності, нелегальній міграції, торгівлі людьми, відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом. Необхідно також враховувати, що Україна бере участь у миротворчих міжнародних операціях та запобігає перетинанню державного контролю, іноземцям, які намагаються дестабілізувати ситуацію на території нашої країни. По-друге, це велика кількість невпізнаних трупів під час зростання кількості природних та техногенних катастроф, забезпечення ефективності розшуку безвісти зниклих громадян, особливо неповнолітніх та ін. Отже, створення єдиної багатofункціональної системи дактилоскопічних обліків в Україні, вирішення питання вдосконалення правового забезпечення дактилоскопічної реєстрації в Україні є неминучим [4, с. 150].

Сьогодні є значна кількість різноманітних засобів та методів виявлення латентних слідів рук. До прикладу, тільки дактилоскопічних порошків нараховується більше сотні. Розібратися у великому розмаїтті засобів та методів, правильно використати в кожному конкретному випадку певний спосіб виявлення допомагає їх класифікація.

На сучасному етапі криміналістична наука активно розвивається, не зупиняється на досягнутому і розширює список біометричних ідентифікаторів, відомості про які включено до бази даних правоохоронних органів України. У майбутньому до відомостей про відбитки пальців і ДНК буде додаватися інформація про райдужні оболонки очей осіб, а також відбитки долонь рук і ступнів ніг, а також дані про голос людини.

Висновки. Отже, можемо дійти висновку, що проходять століття, а дактилоскопія не лише допомагає в розслідуванні та розкритті злочинів, а й, постійно технічно вдосконалюючись, стає надійним помічником слідчих органів у процесі розслідування злочинів.

Дактилоскопічні системи ідентифікації все ще залишаються надійними та достатньо швидкими для вирішення покладених на них завдань. Для того щоб вийти на належний рівень впровадження новітніх дактилоскопічних й інших ідентифікаційних

технологій, правоохоронні органи України потребують негайного здійснення відповідних заходів у галузі матеріально-технічного забезпечення, моніторингу новітніх наукових розробок, навчання й обміну практичним досвідом з фахівцями правоохоронних органів на законодавчому рівні та з використанням міжнародної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Юзик В. Дактилоскопія – це точна наука, яка ніколи не помиляється. С. 140–146.
2. Бірюков В. В. Теоретичні основи інформаційно-довідкового забезпечення розслідування злочинів: монографія. РВВ ЛДУВС, 2009. С. 124–156.
3. Рогатюк І. В. Напрями удосконалення використання дактилоскопічної інформації в діяльності органів досудового розслідування та прокуратури. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014169
4. Свобода Є. Й. Деякі аспекти правового регулювання дактилоскопічної реєстрації. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 3. С. 148–153.
5. Іщенко А. В. Історія використання дактилоскопічних знань: від витоків до перших спроб узагальнення. *Проблеми теорії та практики судової експертизи: матеріали Міжнародного круглого столу*. Луганськ, 2012. URL: <http://kkrimlguvd.org.ua>
6. Полонська Ю. В. Теоретико-правові аспекти вдосконалення дактилоскопічної реєстрації. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 70–74.
7. Клименко Н. І. Дактилоскопічні обліки органів внутрішніх справ як джерело криміналістично значимої інформації та їх автоматизація. *Криміналістичний вісник*. 2002. № 3. С. 44–47.
8. Лапта С. П. Перспективні напрями розвитку дактилоскопії в зарубіжних країнах. *Вісник ХНУВС*. 2017. № 3 (78). С. 59–66.

REFERENCES

1. Yuzik V. Fingerprinting is an exact science that is never wrong. Pp. 140–146.
2. Biryukov V. V. Theoretical bases of information and reference support of crime investigation: monograph. RVV LDUVS, 2009. S. 124–156.
3. Rohatyuk I. V. Directions for improving the use of dactyloscopic information in the activities of pre-trial investigation and prosecution. *Journal of Kyiv University of Law*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014169
4. Svoboda E. J. Some aspects of the legal regulation of dactyloscopic registration. *Bulletin of the Bar Academy of Ukraine*. 2010. № 3. S. 148–153.
5. Ishchenko A. V. History of the use of dactyloscopic knowledge: from the origins to the first attempts at generalization. Proceedings of the International Round Table "Problems of Theory and Practice of Forensic Science". Luhansk, 2012. URL: <http://kkrimlguvd.org.ua>
6. Polonskaya Yu. V. Theoretical and legal aspects of improving dactyloscopic registration. *Forensic Bulletin*. 2014. № 1 (21). Pp. 70–74.

7. Klimenko N. I. Dactyloscopic records of law enforcement agencies as a source of forensically significant information and their automation. *Forensic Bulletin*. 2002. № 3. S. 44–47.

8. Lapta S. P. Promising directions of dactyloscopy development in foreign countries. *Bulletin of the KhNUVS*. 2017. № 3 (78). Pp. 59–66.

A. Lazebny. The importance of dactyloscopy in criminal science at the present stage

The article highlights the importance of fingerprinting as a science. It is noted that the complexity and multifaceted problems of collecting, researching and using dactyloscopic information in the investigation and detection of crimes necessitate further development of scientific and legal bases of investigative bodies, experts, improving tools, techniques, methods of working with dactyloscopic information. Based on the analysis of the scientific literature, some current foreign developments in the field of fingerprinting have been identified and characterized, which are promising for use by law enforcement agencies of Ukraine.

Consideration of the issue becomes important for the full and comprehensive prevention of crimes, their detection and investigation of information about the event of the crime and persons involved in it. One of the important sources of information necessary for the investigation is the forensic accounting examination carried out by the law enforcement agencies of Ukraine.

In forensic science, one of the first is the doctrine of human handprints, given the history of origin and use in the detection and investigation of crimes.

Today, the state of criminology makes it possible to identify a person with high reliability on the traces of his palms or fingers. The handprints found at the scene are convincing evidence that a person was present.

Characteristics of the current state of criminology, which has come a long way in its development in the past in some areas to a clear system of scientific knowledge, is based on a high level of comprehensive implementation of scientific and technological progress, in-depth development of scientific knowledge. its methodological problems, tactics and methods of crime investigation. Today, forensic examination makes it possible to identify a person with high reliability by the traces of his palms or fingers. The handprints found at the scene are convincing evidence that a person was present. The most common type of special study is still fingerprinting, given that fingerprints are a "traditional component" of the scene for many types of crime.

Keywords: *Dactyloscopy, dactyloscopic system, dactyloscopic records, traces of crime.*

Стаття надійшла до редколегії 7 червня 2022 року